

azt érheti el, hogy eleve maradjon köztünk a költő alkotókedve, azáltal, hogy lépten-nyomon olvassuk vagy újraértelmezzük a műveit. A Borbély esendőségére való utalás [„*félszeg és okos barátom*”; „*»Autót vezettél, ez kilóg a képből, / Nem vall törékeny alkatodra...«*”; „*pár – megszenvedett – póz*”²⁴] is ebben a kontextusban válik relevánssá és lényegi mozzanattá a szövegben, no és a versárlat színre is viszi a totális litotész alakzatát: „*Még visszavonja magát a világból.*” Ez mind-mind megint csak a tranzitivitást szolgálja, mármint abban az értelemben, hogy részint át- és átjár bennünket Borbély Szilárd textuális és egzisztenciális önelűntető aktivitása, részint pontosan ezáltal élhet tovább köztünk, íródik és válik olvashatóvá a számunkra ez az életmű. Vagyis hát mindkét életmű.

Borbély Szilárd és Térey János művei immár pregnáns és megkerülhetetlen részét képezik azon küzdelemnek, amely „a világ megtapasztalására irányuló vágyak”, valamint „az életet kísérő nagy könyv”-ek közötti versengés évezredes történeteként konfigurálódik köztünk. Blumenberg egyszerre józan és sokféle dimenzióra rányíló szavai mindkét költő olvashatóságát illetően megfontolandóak, hiszen mind a vágyak, mind a létrejött alkotások természetéhez való befogadó viszonyulást jellemzik. Ezek a vágyak tudniillik mindig is

a világ értelmességére vonatkozó igényt artikuláltak, mely értelmesség a valóság nyitottságaként az emberek számára a világhoz való viszonyuk határértékét jelenti. Könnyű elfelejteni, és ezért azonnal meg kell jegyezni, hogy éppen az életet kísérő könyvek, a kanonikus szövegek értelmezése milyen kínokat okozhat egész kultúráknak érvényességük terén, és nem csak intellektuálisan. Ahol az igazságot közelinek hiszik, ott a fájdalom is közel van.²⁵

Angyalosi Gergely

A „cívis” mint kisebbségi

Azt a tényt, hogy valaki egy kisebbségi csoporthoz tartozik, többnyire úgy szokás értelmezni, hogy társadalmi helyzete finoman szólva törékeny, vagyis a „gyengébb fél” pozíciójában van. Ez azt jelenti, hogy egyéni vagy kollektív jogainak érvényesíthetősége nem evidens, vagy legalábbis bármely politikai fordulat esetén meg-ingatható, vagy egyenesen visszavonható. Olyan szituációról van szó, amelyben a többséget képező népcsoporttal vagy csoportokkal való – többféle értelemben is megfogalmazható – szembenállás identitásképző faktor, vagyis kiküszöbölhetetlen része magának az adott léthelyzetnek. A rendszerváltás előtti években a demokratikus ellenzék egyes teoretikusai, például Szabó Miklós történész éppen ebből a megfontolásból egészítette ki a demokrácia hagyományos meghatározását a kisebbségre

24 Uo., 779., 780.

25 Blumenberg, *l. m.*, 12.

való utalással.¹ Eszerint a demokrácia nem pusztán a többség akaratának, hanem a kisebbség jogának érvényesülését is feltételezi.

De hogyan kell értelmeznünk a kisebbség fogalmát, ha egy olyan társadalmi csoporthoz tartozás igényét jelzi, amely voltaképpen csak virtuálisan, illetve történelmi hagyományok formájában létezik? Amely egy valaha volt *többség* értékvilágához való ragaszkodást fejez ki, szemben a jelenlegi társadalom többségi csoportjainak világvilágával vagy életfelfogásával? Mindez Térey János posztumusz könyve kapcsán merült fel bennem [*Boldogh-ház, Kétmalom utca. Egy civis vallomásai*]. Főleg az alcím Márai-utalása hökkentett meg és tett kíváncsivá.² Az utóbbinál az *Egy polgár vallomásai* természetesen főcím, és önmagában véve aligha volt meglepő a harmincas évek közepének olvasója számára. Ma sem az, noha a polgári életvitelnek és tudatnak az a formája, amelyet a kassai író könyvéből megismerhetünk, mára majdnem olyan távolságba került tőlünk, mint a debreceni civisek miliője. Márai Sándor ugyanis vitathatatlanul polgár volt, származása, gondolkodásmódja, valamint vágyott (és időről időre sikerrel megvalósított) életvitele szerint is. Térey születésekor azonban a civis életforma már réges-rég nem létezett. A regény egyik (fő) szála pedig éppen arról szól, hogy miképpen szakad el végleg (a maradék „négyzetölekek” eladása révén) a parasztpolgár-gyökök anyagi alapjától, vagyis a földtől. Márai megjegyzést fűzött az *Egy polgár vallomásainak* véglegesített szövegváltozatához. „E regényes életrajz szereplői költött alakok: csak e könyv oldalain van illetőségük és személyiségük, a valóságban nem élnek és nem is éltek soha.” Térey ellenben a *valóságos* ősök után nyomoz. Lakozott benne egy rendkívül alapos történész-kutató; megemlíti, hogy már a gimnáziumban is a helytörténeti dolgozataival volt igazán sikere. Később sorra írta a jobbnál jobb cikkeket budapesti és debreceni házakról, utcákról, városrészekről. Nem meglepő tehát, ha ugyanilyen körültekintéssel fog a saját ősei utáni nyomozásba, ami nem jelent álságos „objektivitást”. Folyamatosan érzékelteti, hogy a rokonságtörténet kutatása egyben önmaga-keresés, hogy egzisztenciális tétje van számára. De a tudható „tények” érdeklik, a fiktív valóság nem. A macsi birtok „ha vanni nincs is már, volni volt, ez biztos. Ősidők óta. Voltaképpen elvagyok én bármilyen ősökkel, csak jobban szeretem tudni, mivel foglalkoztak, mint nem tudni.” Pontosan tudja, hogy a családtörténet-kutatás kulcsszavai ezek: „talán”, „jó eséllyel”, „alighanem”, „valószínűleg”. Ezekből a bizonytalanságot jelző módosítószavakból bizvást kinőhetne egy-egy novellaértékű részlet, de Térey nem enged a csábításnak. Ezzel szemben Márait aligha érdekelte volna a jeles cipster családjának története, ha nem látta volna meg benne a regény lehetőségét. A két író esetében tehát egészen más jelentenek a „vallomások”; más az egzisztenciális helyzetük és másfajta irodalmat akarnak létrehozni abból, amiről „vallanak”.

Márai a polgári kultúra egy fajtájának felbomlását, elsüllyedését, jelentéktelenné válását mutatja meg egy nevelődési regény poétikai keretein belül. Téreynél viszont azt kellene megértenünk, hogy az egyes szám első személyben szóló narrátor miért akar „visszatalálni” egy olyan kultúrához, amelyről csak történetek, rekvizitumok, vagy

1 Szabó Miklós, *A többség hatalma és a kisebbség joga. Érdek és politikai akarat viszonya a modern demokrácia-felfogásban*, *Világosság* 1981/12., 757–763.

2 Ld. Szirák Péter, *Kívül-belül gyász*. Térey János: *Boldogh-ház, Kétmalom utca. Egy civis vallomásai*, *Alföld* 2021/5., 94–101.

ahogy Foucault mondja, „monumentumok” formájában lehet tapasztalata. Végző soron Térey művét is nevezhetjük nevelődési regénynek, ha ő maga nem is nevezte annak. Borbély Szilárd még 2007-ben közzétett néhány feljegyzést egy meg nem valósult kutatásról, amely Téreyhez kapcsolódott volna [A Debrecenként szervezett tér Térey János verseiben].³ Ebből idézek:

[*Debrecen metonímiái*] A hely [konkrétan most Debrecen] a nyelvi leírás által elbeszéléssé, történetté alakul át. A Térey-versekben Debrecen elbeszélések [kezdetben] laza szövedéke. Ezek az elbeszélések történetekké állnak össze. Ezek a nyelvi alakzatok lesznek a hely metonímiáivá. [*A történet múltja*] Egy történet múltja körvonalazódik, amely a nevelődés klasszikus irodalmi mintája felé mutat. A történet múltja a történelem felé mozog, ahol a történelem a nevelődési narratíva mesterévé lesz. [*Debrecen mint a 'Bildung'*] Debrecen mint történelem; a város mint rétegződés, archeológiai bázis, amely feltárható. Története tanít.

Borbély Szilárd minden megjegyzése telitalálat, pedig csupán a költő 2003-as és 2006-os versgyűjteményeire hagyatkozhatott.

Mit tanít hát Térey beszélőjének Debrecen története? Ha valamit sikerült megvalósítania az írónak ebben a fájdalmas hirtelenséggel félbemaradt önéletrajzi vállalkozásban, az éppen annak a folyamatos érzékeltetése, hogy a környezet és a család problematikája mélyen összefügg az elbeszélő későbbi döntéseivel és választásaival. Mindenkinek vannak nagybetűs Helyek az életében, mindenekelőtt nyilván a gyerekkor „tájékai”. Téreynél, mint azt már a kilencvenes években megjelent műveiből tudhatjuk, ez a szeretett-gyűlölt hely Debrecen; a család, a tágabb rokonság pedig a városhoz hasonlóan kettős arcát mutatja. „Városomat határozottan szerettem, és azt hiszem, értettem is, a nehezen tagadható szűkössége mégis nyomasztott.” El kellett jutnia a „nagyyszerűség” megleléséig a kisszerűség tengerében. A város [akár a család] lehúz, mint a hínár, gátja a személyes szabadságnak, a kibontakozásnak, az élet pozitív megélésének; ugyanakkor „óklítő”, biztonság, a személyes múlt támasza: közeg, ahová mindig vissza lehet hátrálni. Két idézet. „Apám nem a fölemelkedés, hanem a végleges alámerülés jelképe volt és maradt számomra.” „És hát, elvégre micsoda hagyományokat kaptam, amikor fölfedezhettem debreceni gyökereimet! Hatszáz év, ha nem több.” Utóbb már a város történetét is a személyes hagyományai közé sorolja, hiszen így folytatja a mondatot: „hagyománynak tökéletesen megfelel, mindörökre.” Ez az ambivalencia megjelenik már a *Tulajdonosi szemlélet* verseiben [„Könnyű veszendőbe menni Debrecenben” – *Halottasház*], vagy az első *Termann hagyományai* című, szintén 1997-es prózakötetben [„öklömet ráztam a vonatablaktól Debrecen felé”]. De: „Én lettem krónikása / a hajdúsági földnek.” [*Harminchat éves asszony*] Nem a hagyomány akarása és vállalása az új tehát az *Egy civis vallomásaiban*, még csak nem is az ambivalencia felismerése, hanem a tudatosság magasabb foka, amellyel mindehhez viszonyul. Ehhez pedig az a felismerés is hozzátartozhat, hogy a hagyományt akkor sajátítottuk el igazán, ha kimozdulunk belőle a jövő felé.

3 Új Forrás 2007/10. <https://epa.oszk.hu/00000/00016/00130/071310.htm>

Térey nem akart sem önéletrajzi regényt, sem pedig családregeényt írni. Ahogy fogalmaz, „nem akarta alávetni magát az ábrázolás kényszerének”. Nem vitás, hogy a mű lehetett volna „aparegeény”, ahogy már többen felvetették. Eléggé sajátos, hogy a narrátor, aki minduntalan hangsúlyozza, hogy az édesanyjához áll közel, voltaképpen több-kevesebb megszakítással az apjáról beszél elsősorban. Megtudunk ugyan egyet-mást az anya családi hátteréről, nagy vonalakban megismerjük életének alakulását, de jellemének, érzelmi életének mélyebb rétegeibe nem láthatunk bele. Nem kizárt, hogy ebben a tekintetben is módosult volna a munka, ha a szerzőnek marad még ideje tovább dolgozni a kéziraton. Mindazonáltal úgy vélem, hogy ez a hangsúlykülönbség mindenképpen megmaradt volna. Több okból is. Egyrészt a narrátor önelemzéseiből egyre világosabbá válik, hogy belső törekvései, sorsdöntő választásai, egyéniségének konstanssá váló vonásai az apával való birkózás során alakultak ki. Másrészt a családtörténeti szál majdnem teljes egészében az apai ősök utáni nyomozásból áll, hiszen a Tóthok voltak a tősgyökeres debreceniek, míg a „tanyán felnőtt”, „kisparaszti ivadék” anya körül a tágabb családban mindig „megfagyott a levegő”.

A nukleáris család, s azon belül a saját személyisége tehát olyan rejtvény az elbeszélő számára, amelyet csak az apa figuráján keresztül próbálhat megfejteni. Azt az embert kell elemeznie, akit gimnazista korára már meggyűlölt az erőszakosságáért, „és nem melleleg a reménytelenségért, amellyel naponta kénytelenek voltunk szembenézni”. Borbély Szilárd szerint a Fiú nem tudja nem bünként megélni az Apa elmeagyintézetbe helyezését.

A Fiú a bűn miatt a Hely és a Név megváltoztatásának eszközához nyúl. A trauma az Apa nevének áthelyezésével hajtható végre. Az Apa neve helyére a Hely kerül. És a sorozatos áthelyezések eredményeként az Apa Nevével együtt 'Debrecen' represszió alá kerül. [*Debrecen mint [irodalomtörténeti] trauma*] A Térey-versek beszélőjének az Apa-[Debrecen] általi traumatizálódása behelyeződik abba az elbeszélésbe, amit a [modern, vagyis Csokonai utáni] magyar irodalom Debrecen-[Apa] általi traumatizálódása jelent. [*A trauma trópusai: a tékozló fiú*] Az evangéliumi parabola [Luk. 15,11-32] sokszor, sokféle értelmezésben tér vissza az irodalomban is. A kegyességi, teológiai [vagyis krisztianizált] értelmezések mellett az irodalom rég sejti ennek a példázatnak az apa ellen forduló nyelv, az apa nevét és nyelvét elvető elbeszélhetőségét. Ebben az esetben pedig a bűn nem üdvtörténeti távlatú; csupán humánetológiai jelenségről van szó. Arról, ahogy a fiú elragadja az apától a nyelvet, és ő mondja el az apa történetét. Ezzel teremti meg [az apa] identitását mint önmaga [a fiú] eredetét.⁴

A posztumusz regényből levonható tanulságok Borbély koncepcióját csak annyiban módosítják, hogy a névváltás nem pusztán és nem is elsősorban az apa nevének megtagadása, hanem kilépés egy hosszú leszármazási sorból. A János keresztnév,

4 Uo.

mint írja, „a családunkban a múlt század hetvenes éveire unalmas sormintává vált.” A Tóth pedig a rokonságtól függetlenül is gyakori név volt Debrecenben. „És naponta jöttek szembe az azonos nevűek, elég volt ebből. Ettől a névtől előbb-utóbb szabadulnom kell.” Így született meg Térey János, az író. Rögtön megjegyzi azonban, hogy nem az ősei idegenek számára, akik viselték, hanem csak a nevük. „Hiszen évek óta őket nyomozom” – teszi hozzá. Ha az ősök nevét sorolja „mindez *name dropping*-ként ontva csupán egzotikum, de ez a szimbiózis, ez az együtt-lélegzés, szuszogás igenis számított akkoriban, közösséget teremtett, pajzsot egymás köré, ahogy ma is számíthatnak egymásra a különféle rokoni közösségek tagjai, és így lesz ez mindig.” Ezen a ponton térhetünk vissza a címis-problematikához. Korábban azt mondtuk, hogy a címis-életforma, a címis-világlátás már régóta nem létezik; ez azt jelentené, hogy a szó szoros értelmében vett címisek sem léteznek már. Valamilyen címis-tudat ugyanakkor kétségtelenül jelen van, hiszen Debrecen gyakran nevezik ma is „címisvárosnak”. A „címiség” tehát valamiképpen a „debreceniség” szinonimája. A hagyományok szerint debreceninek csak az nevezheti magát, aki a „körön belül”, vagyis a Basahalmon innen született – vagyis a város össznépségét tekintve nyilvánvalóan kisebbségi. Viszont olyan kisebbséghez tartozik, amely a város „lényegét” képviseli, vagyis a „gyűntmentekkel” szemben szimbolikus többségi pozícióban van. Mármint a kérdés az, hogy mit jelenthet ma a „debreceniség” általában véve, és mit jelent Térey számára? Nem álthatom magam azzal, hogy akár csak vázaltszerűen választ tudnék adni ezekre a kérdésekre. Ehhez a címisvilág történetét kutató klasszikus munkáig, például Balogh István *A címisek világa* című művéig [Gondolat, 1973], irodalomtörténeti vonatkozásban pedig a tekintélyes szakirodalommal rendelkező Árkádia-perig kellene visszanyúlni. A debreceniség fogalmát néhány évvel ezelőtt egy konferencián járták körül, amelynek anyaga 2020-ban jelent meg.⁵ [Borbély Szilárd egyébként 2007-ben „kripto-fogalomnak” nevezte a „debreceniséget”, hozzátéve, hogy „értelmezése nem áll módomban”.] Itt és most csak arra fogok szorítkozni, ami ebből a rendkívül összetett kérdéskörből összefüggésbe hozható Térey művével, s ezt is csak jelzésszerűen fogom tenni.

„Mi az, hogy címis? Csak azt hiszem, amit a magam szemével látok és a magam fülével hallok? Meg azt, hogy nincs kiút maradiságom börtönéből? Kazinczy valami ilyesmit pedzegetett” – írja az *Egy címis vallomása* szerzője.⁶ A széphalmi mester valóban többször és többféle megközelítésben „pedzegette” ezt a gondolatot. [Ennek az anyagnak a részletes és filológiai alapon megalapozott nyomon követését végezte el Debreczeni Attila az említett tanulmánykötetben.⁷] Egy 1806-os levelében például így fogalmaz: „Én részemről azt tartom Debreczeniségnek, midőn valaki mindent a’ maga szemével lát, a’ maga fülével hall, mint a’ sárgaság eszméletlen kórja, s vitatja, hogy a’ dolog nem Erscheinung, hanem Ding an sich selbst, s nem csendesén vitatja mint a’ subjective igazat látó, hanem kárhóztatva azt, a’ ki másként ítél, s magának tetszésében vad röhögésekre fakadva azok ellen, a’ kiknek az másképpen látszik

5 *A debreceniség mintázatai: városi identitás és a lokális emlékezet rétegei a kora újkortól napjainkig*, szerk. Bódi Katalin – Lapis József, Debreceni Egyetemi, Debrecen, 2020.

6 Térey János, *Boldogh-ház, Kétmalom utca. Egy címis vallomása*, Jelenkor, Budapest, 2020, 450.

7 Debreczeni Attila, *A debreceniség. Kazinczy és egy nyelvi paradoxon születése = A debreceniség mintázatai*, 24–71.

holott az azoknak stúdiума, nem az övé.”⁸ *A felelet a feleletre* egy helyén pedig így ír: „De kiki tudja, ha Debreczent ismeri, mit értenek közönségesen ,s Debreczen Debreczeniségén, és hogy ott a’ kis-városi lélek, melly irtóztató játékot úz. Ott minden a’ maga szemével lát, ,s próbálja bár valaki mondani, hogy az nem mindenkor jól lát! Ott minden mindent tud.”⁹ Kazinczy tehát egy bizonyos mentalitást nevez „debreceniségnek”, egy olyan mentalitást, amelyet az előbb idézeteknél pontosabban sohasem határozott meg. Leírásának van egy könnyen érthető, valamint egy alig értelmezhető része [ez utóbbira céloz Borbély Szilárd a „kriptofogalom” kifejezéssel]. Az előbbi – mai szakzsargonnal élve – egy zárt értelmezői közösséget feltételez; aki tehát „debreceni”, az rendíthetetlenül meg van győződve arról, hogy a világlátását megalapozó premisszák az egyedül helyesek, azokat nem lehet megkérdőjelezni. Azok a megállapítások pedig, amelyekre ezekből a premisszákból kiindulva jut, magát a valóságot [„Ding an sich selbst”] jelenítik meg. Biblikusan szólva, debreceni az, aki mindig és mindent „színről színre lát”, és sohasem „tükör által homályosan”. Ennek alapvető oka a „kis-városi lélek”, vagyis a bezártság egy bizonyos körbe, amely be sem engedi a saját gondolkodásmódjának és tapasztalatvilágának nem megfelelő elemeket, vagyis kizárja a vita lehetőségét is.

Eddig a pontig Kazinczy álláspontja egyértelmű, és az is jól követhető, hogy miként fejlődik ki ebből a jellemzésből az Ady-féle „a maradandóság városa” mint irodalmi toposz. Debreczeni Attila értelmezésében azonban mégsem egy *pars pro toto* jellegű szinekdochéről van szó, hanem inkább egy bizonyos mentális struktúra *personificatio*járól. Viszont éppen a Kazinczy-féle „pseudo-fogalom” alapozza meg szerinte „a jó értelemben vett” debreceniség oximoronját, amelyben a „maradiság” jelentést a pozitív értelmű „hagyományörzés” váltja fel. Azt azonban maga is nyitott kérdésként veti fel, hogy vannak-e olyan szövegek a 19. és a 20. század fordulójáról, amelyekben „az így értett civisidentitás *explicit módon, identifikációs jelleggel* megfogalmazódik”.¹⁰ Remélhetőleg lesznek majd kutatói ennek a témakörnek, hiszen alaposabb vizsgálódások híján valószínűleg a jóval későbbi Gulyás Pál-féle holdkörös Debrecen-koncepció merül fel először mindenkiben. Gulyás „debreceniség”-gondolata „meg akarja teremteni a Sziget-Debrecent, sőt Árkádia-Debrecent, amely Sziget-Debrecennek is szigete. [...] Azok a debreceni bennszülöttek, akik »lemaradtak a fővárosi vonatról«, lassanként ebben a lemaradásban a sors szavát látták. Egyszerre csak egy *boldog szigeten* találták magukat. Úgy érezték, mintha nehéz, évszázados álomból ébredtek volna erre a szigetre.”¹¹ Úgy gondolom, hogy Térey nem ehhez az önáltató mítoszhoz, hanem az „*explicit módon, identifikációs jelleggel*” megfogalmazott civisidentitáshoz szeretne kapcsolódni. Ezen az úton azonban nagy nehézségekkel kell szembenéznie. Az egyik az, hogy a negatív értelemben emlegetett debreceniség [a bezárkózó mentalitás, az idegenség elutasítása] a 20. század elejétől egyre kevésbé tekinthető a civis életforma következményének. A civisek képviselői fokozatosan kiszorulnak a város döntéshozó testületeiből, vagyis a debreceniség ekkorra már

8 Idézi Gyapay László, *Kazinczy a debreceniségről. Kölcsy Csokonai-recenziójának háttéréhez*, ItK 1998/1-2., 37.

9 Ld. Debreczeni, *I. m.*, 27.

10 Uo., 71.

11 Bakó Endre, *Egy romantikus Debrecen-vízió csődje. Gulyás Pál Sziget-Debrecen eszméje = A debreceniség mintázatai*, 189.

a különböző politikai felfogások függvénye, konstrukciója.¹² A másik probléma, amelylyel a „cívis vallomásokat” író Téreynek meg kell küzdenie, az a földhöz és a városhoz való *egyidejű* viszony. Enélkül nincs értelmezhető cívislét.

Balogh István a civistársadalmat erodáló folyamatokat többek között azzal példázza, ahogyan a városi polgárok egy része a külvárosokba kényszerült. De megjegyzi, hogy az újkori polgári mentalitást a cívissel sohasem tette magáévá. „Városlakónak tartotta magát még akkor is, ha a belvárosi házából kiszorulva, a külvárossá vált szőlőskertekben, vagy még ott sem birtokolt házat. Az életérzés és a valóság közötti különbség konzekvenciáit sohasem volt hajlandó levonni.”¹³ A Térey-regényben az apa ezt az eljárást fordítja meg: a macsi birtok pótlékeként Vámospércsen vásárol birtokot. „Hozd vissza a hajdani dűlőt, menekülj befelé kívülről / Járd fel a föld köreit, tárd fel a rétegeit.” [Gulyás Pál] Miért volt erre szüksége? *A mi dűlőnk* Térey szerint „az emlékezet miatt”, a saját gyerekkora miatt kellett az apjának. „A virágzás, a saját kézzel betakarított termés, a talpalatnyinál valamivel nagyobb föld.” Az írónak a saját magára vonatkozó felismerése éppen az, hogy érti ezt, vagyis végre van valami, ami közös az apában és benne. Az értés képessége azonban távolról sem jelent azonosulást. Az „életérzés és a valóság közötti különbség konzekvenciáit” az apa ugyanúgy nem hajlandó levonni, mint annak idején a margóra szoruló parasztpolgárok. Nem látja be, hogy a szimbolikusnak tekinthető földművelés csak illúzió. A fia viszont jól látja ezt: megszabadul „az utolsó négyszögölektől”, de csak azért, hogy szellemi magánhagyományként vállalhassa a cívislétet. Felmerül a kérdés: ez a hagyományvállalás mit jelent egzisztenciálisan mint identitásképző tényező? Mi a jelentősége annak, hogy „Civisország demarkációs vonalán belül” született? „Énnekem annyi, hogy nagyot dobban a szívem, amikor meglátom a tócskerti skyline-t, tudom a történetét, a száz meg ötszáz év előtti képét, beszélem a nyelvét, szerettem és gyöttrődtem benne és érte eleget. Más ugyanezt érzi, mikor a Kennedyről megy Manhattan felé.” Tulajdonképpen ezen a ponton marad abba az identitásanalízis: az érzelmi odatartozás minimalista megfogalmazásánál. Korábban azt írta, hogy valahová tartozni „annyit is jelent, hogy bizonyos szabályokat elfogadsz, bizonyos rítusokat megtartasz, más szabályokat pedig határozottan elutasítasz, bizonyos szertartásokra pedig fűtyülsz”. Sosem tudjuk már meg, hogy megírta volna-e pontosabban is, milyen magatartási minták vonatkozhatnak a cívisséget ezen a módon vállalókra.

Pedig nagyon izgalmas lett volna látni, hogy milyen módon tudja kikerülni az ilyen helyzetben óhatatlanul felmerülő hamis mítoszokat, melyek veszélyének pontosan a tudatában volt. Ezt jó előre látta Borbély Szilárd is.

Debrecen történeti önelbeszélése hamis közhelyekkel dúsan benőtt táj. A múlt meghamisításának nyelvi teljesítményeire épültek rá a [klasszikus] költői szövegek. Ezekre a közhelyekre nem érdemes kitérni, elég a Debrecen történetét tárgyaló [népszerű] szövegekre vetni egy-két [megvető] pillantást. Az értelmezés hatalma a [klasszikus] költői szövegek szerzőinek

12 Vö. Lakner Lajos, „Másokhoz az idegenség, / bennem késértő ellenség.” *Nyilvánosság és idegenség Debrecenben az 1830-as évektől a 20. század elejéig = A debreceniség mintázatai*, 167.

13 Balogh István, *A cívisek világa*, Gondolat, Budapest, 1973, 297.

halála után a város [és kritikusai] kezébe került. Az intenciók meghamisítása, kiforgatása a közhelyek születésének története. A Térey-versek mítoszi anyagként ráhagyatkoznak ezekre a közhelyekre. Alapvetően azonban a Térey-szövegekben a múlt az önelbeszéléshez szükséges távlat és díszlet. Kreatív szelekciót hajt végre, ám a mítosz erejét igényli és feltételezi.¹⁴

Épülhet-e önidentitás a kreatívan felhasznált és újraformált mítoszokra? Műalkotások biztosan épülhetnek rájuk. Amiben Térey posztumusz könyve teljesen meggyőző: az érzelmi kapcsolódás sallangmentes, minimalista, de mégis roppantul erős művészi kifejezése. Ez már önmagában feljogosítja arra, hogy cívisnek nevezze magát.

